

epistola cum aliis eidem auctori vindicatur. Membranæ verba huc referre non pigebit. « Porro ingenii sui ac studii monumenta non contemnenda reliquit, ex quibus ea solum notabo quæ visu et lectione probavi. Vitam sancti Bernardi scribere aggressus, opus consummare non potuit: librum tamen unum, et ipsum primum, et non modicæ quantitatis, absolvit. Contra magistrum Petrum Abælardum, qui quædam fidei non consona suis operibus inseruerat, librum unum edidit eloquio venustum, fide catholicum, ratione nervosum. Fecit quoque duos libellos: quorum unum, *Ænigma fidei*; alterum, *Speculum fidei* nominavit: in quibus breviter et aperte quid sit credendum ostendit. Super Cantica canticorum moralem expositionem composuit: cujus operis meminit in Vita sancti Bernardi. Est aliusejusdem liber de Natura et dignitate amoris, quem secundum ipsius materiam *Anti-Nasonem* possumus appellare. In eo enim verum instruit philosophum, quibus gradibus et modis possit et debeat in Dei dilectione proficere. Libellum etiam unum direxit Fratribus Cartusiæ habitantibus in Monte-Dei: qui licet eis loquatur specialiter, cunctis tamen est commodus in Religione perfici cupientibus. De physica, id est natura corporis et animæ, brevem compilationem formavit: ut quia se ipsum cognoscere fructus est dicendi præcipuus juxta illud, quod de cælo descendit Ἐν ὁθι σὲ αὐτὸν, simplices lectores ad aliquam vel inchoativam sui cognitionem instrueret. Est et libellus ipsius, cui titulus est *De contemplando Deo*: in quo sine dubio propter ædificationem legentium de sua loquitur contemplatione his verbis: « Et nonnunquam, Domine, quasi clausis oculis ad te hianti. » mittis mihi in os cordis, quod non licet mihi scire quid sit. Saporem quippe sentio dulcem, adeo confortantem, ut si perficeretur in me, nihil ultra quærerem. » Composuit et tractatum non parvum, cujus est epigramma, Meditativæ orationes, in quo non una utitur materia, sed diversa disserit capitula; et in plerisque Deum alloquens, propriam, multiformem discutit conscientiam. In hoc opere apparet præcipue viri istius in Deum non amor, sed ardor. Et revera, ut reor, quisquis hoc pie et sobrie leget quantumlibet religiosus et sciolus, in timore tamen Domini, in sui majori cognitione et minori æstimatione proficiet. Non dubito quin alia cuderit opuscula: sed præter hæc hæcenus nulla potui reperire. »

8. Hactenus vetus membrana, in cujus principio « Guillelmus apud Leodium claro genere natus, » fratrem habuisse perhibetur Simonem: cum quo Remos profectus, in abbacia Sancti-Nicasii, in qua « odor bonæ opinionis » tunc erat, « sacræ religionis habitum » sumpsit. Processu temporis Simon factus est abbas Sancti-Nicolai de Bosco, ubi cum fratribus « diu et religiose præfuisse, plenus dierum et virtute consummatus beato fine quevit. At vero domnus Willelmus in abbatem Sancti-Theoderici, qui lacus urbi Remensi imminet, assumptus est, » nempe anno 1120, post annos sexdecim factus monachus Signiacensis Ordinis Cisterciensis, ut in Notis fusioribus ad Bernardi epistolam 85, tom. I, col. 860.

8. Ex his omnibus apparet, non solum epistolam ad fratres de Monte-Dei, sed etiam tractatus *De contemplando Deo*, ac *De natura et dignitate amoris*, qui Bernardo suppositi fuerunt, esse ipsiusmet Guillelmi: cui proinde eos restituere, atque prædictæ epistolæ hac in editione subjicere visum est. Alia ejusdem Guillelmi opuscula, superius indicata, exstant in tomo IV Bibliothecæ Cisterciensis.

Nunc exhibenda est Epistola ad fratres de Monte-Dei, quæ veluti quoddam absolutissimæ vitæ monasticæ exemplar censetur ab iis qui in eodem vitæ genere excellunt: tametsi Joannes Gerson in sermone de Cæna Domini lectorem monet, « ut de hac materia, » nempe de unione perfectorum cum Deo, « caute legatur Bernardus ad fratres de Monte-Dei libro secundo, » hic num. 62. Ubi vides, hanc epistolam in duos libros aliquando fuisse distinctam.

ADMONITIO D. MASSUETI

IN SEQUEMTEM EPISTOLAM

Qua Guigoni seu Wigoni, Majoris Cartusiæ priori quinto, asseritur.

1. De auctore sequentis Epistolæ seu Tractatus jam dudum cæpit dubitari. Fuere qui Bernardo tribuerent et sub ejus nomine laudarent, ut Joannes Gerson, cancellarius Parisiensis, in sermone de Cæna Domini; eodemque tempore Joannes de Ragusio apud Henricum Canisium in tomo III *Antiq. Lect.* pag. 240; et iis longe antiquior auctor, qui de laude Cartusiensium scribebat ante annos quadringentos, cujus opus manuscriptum exstat in Cartusia Montis-Dei: cui sententiæ codices scripti non pauci suffragantur, ut vetus codex Metensis Sancti-Arnulfi, et alius Montis-Dei, in quo, abraso auctoris nomine, subrogatum est Bernardi nomen. Erroris occasio fuit amanuensium imperitia, qui sub junctum genuinis Bernardi operibus tractatum hunc, absque auctoris nomine, videntes, Bernardi esse arbitrati, ei, præfixo temere nomine, adscripserunt, aliisque postea fucum fecerunt. Sed errore detecto, tum ex dissimilitudine stili, tum ex eo quod nihil ex eo tractatu exceptum sit in Bernardino seu in libro *Florum ex Bernardo*, tum denique aliis argumentis, omnes pene in Willelmum seu Guillelmum, ex abbate Sancti-Theoderici prope Remos factum monachum Signiacensem, consenserunt. Unus a cæteris dissensit doctus ejusdem epistolæ translator, qui eam Petro Cellensi tribui posse existimavit, sed repugnantibus tum stilo, tum manuscriptis codicibus.

2. Et quidem dubitationem satis exprimere bonæ memoriæ Mabillonio visus est vetus codex clarissimi viri Leonorii Foy canonici Bellovacensis, ante annos circiter quadringentos scriptus, in quo ista epistola hanc præfert inscriptionem: « Incipit epistola ad Cartusienses, quæ licet intuletur nomine abbatis Guillelmi, tamen Bernardo a pluribus ascribitur. » Accessit præfatio, quam primus integram, ut sibi visus est, ad vetustos codices edidit religiosus ac pius vir Bertrandus Tissier in tomo quarto Bibliothecæ Cisterciensis; in qua auctor texit catalogum suorum operum, quæ omnia Willelmi Abbatis esse exploratum est. Eamdem epistolam sub nomine Guillelmi Claræ-Vallis De vita solitaria laudavit ante annos fere quadringentos quidam canonicus regularis Sancti-Salvatoris apud Bononiam, nempe in libro primo *Sermonum ad Eremitas*, cap. 23. Quo de auctore in *Itinere Italico Mabillonii*, pag. 197, huic sententiæ suffragari postea visi sunt codices omnes quotquot vel auctoris nomen præfixum initio epistolæ decurtatum habent hoc modo, W. ut Flaviacensis, modo regiæ Bibliothecæ; Thuaneus, nunc Colbertinæ; et Ratisponensis Sancti-Emmerammi; in quibus omnibus epistola hæc ita inscripta est: « Dominis et fratribus H. Priori, etc. W. sabbatum delicatum: » vel integrum præ-

serunt, ut Signiacensis, Caroli-Locensis, Longi-Pontis, Fulcardi-Montis, et alii a Tisserio laudati : vel denique ii etiam in quibus nomen penitus expunctum est.

3. At cum in eam sententiam abiit Mabillonius, non viderat antiquissimum omnium et optimæ notæ codicem Pontiniacensem, eleganter scriptum anno 1156, quem perscrutando illius monasterii bibliothecam, ad castigandam exornandamque novam editionem Gallicæ Christianæ, quæ jam sub prelo est, feliciter invenit sollicitus rerum antiquarum indagator noster dominus Edmundus Martene. Is quippe codex Guigonis Cartusie Prioris nomen, non decurtatum sed integrum, non uno præfert in loco. Nam ipso initio epistolæ seu tractatus hæc leguntur : « Incipit proæmium in libro Guigonis, Prioris Cartusie ; ad H. Priorem de Monte-Dei. Dominis et fratribus H. Priori et H. Guigo, sabbatum delicatum. » Deinde post præfationem : « Incipit liber ejusdem Guigonis. » Ac tandem in fine : « Finis tertii et ultimi libri Guigonis. » Eadem manu subnotatur annus quo codex scriptus est, scilicet 1156. Nemo vero sibi facile persuaserit, paucis post vulgatam Epistolam ad fratres de Monte-Dei, paucioribus post Guigonis et Willelmi obitum annis, tam immaniter in auctoris nomine errari potuisse, ut uni tribueretur qui esset alterius fetus ; et quidem in eo monasterio, in quo recens adhuc erat memoria tum Willelmi, qui Cisterciensium disciplinam in alio haud procul dissito amplexus erat, tum ejus operum indubitatorum, quorum laudem in exterum transferre noluisent Cistercienses.

4. Cum codice Pontiniacensi apprime consentit alter ejusdem ferme antiquitatis, cujus character annos minimum quingentos repræsentat, in Caroli-Locensis ordinis Cisterciensium monasterio asservatus. Ejus notitiam indefessis Martenii nostri curis pariter debemus. Guigonis quidem nomen in eo codice delere tentavit invida et imperita scioli cujuspiam recentioris manus, ut Bernardo tribueret ; non ita tamen, ut sanum adhuc et integrum non appareat. Sic enim præfert operis titulus : « Incipit proæmium in libro Guigonis Prioris Cartusie ad H. Priorem de Monte-Dei. Dominis et fratribus H. Priori et H. Guigo, sabbatum delicatum. » Et post proæmium : « Incipit liber ejusdem Guigonis. » Tum sequuntur tres libri, ut in codice Pontiniacensi. Post primum legitur : « Explicit liber 1 : incipit liber 2. » Post secundum, quidpiam minio exaratum habebatur, quod hodie omnino deletum : sed ejus loco recentissima manus addidit : « Explicit opusculum ad fratres de Monte-Dei. Incipit libellus Anselmi archiepiscopi de Vera Beatitudine. »

5. Hujus utriusque codicis auctoritate lis omnis de auctore epistolæ seu tractatus de Vita solitaria ad fratres de Monte-Dei dirempta censi debet ; nec erit, puto, deinceps qui tam insignis operis laude Guigonem Cartusianum fraudare velit. Integram certe suo auctori servat scriptorum codicum pars maxima, qui Guigonem primis nominis sui elementis exprimunt, hoc modo W. Norunt quippe qui sæculi undecimi mores tenent, quam proclivis fuerit commutatio Gu in W, et vicissim ; adeo ut passim scriberetur, Willelmus pro Guillelmo, Wido pro Guido, Wigo pro Guigo, et vice versa. Hinc factum ut cum quidam epistolam ad fratres de Monte-Dei inter Willelmi abbatis opera descriptam, cum nomine primis duntaxat elementis, W. designato, uno eodemque in codice reperissent, hac litterarum initialium similitudine decepti, Willelmi ipsius fetum esse arbitrati, sub ejus nomine exscripserint ac laudarint, sicque errandi ansam aliis postmodum objecerint.

6. Erant tamen in ea epistola haud pauca, quæ si attentius expensa fuissent, soli Guigoni seu Wigoni Cartusie Priori, non certe Willelmo alterius institui monacho, convenire illic deprehensa fuissent. Jam ab operis exordio, in ipso proæmio, scribit auctor se, ex quo recesserat a Cartusianis qui Montem-Dei excolebant, de fratre Stephano ejusque sociis junioribus fratribus, et novitiis venientibus ad novam illam domum, sollicitum semper fuisse. « Ex quo, » inquit, « recessi a vobis usque nunc, qualemcunque laborem meum quotidianum statuit dedicare, non vobis, qui non indigetis, sed fratri Stephano et sociis ejus fratribus junioribus, et novitiis venientibus ad vos, quorum doctor Deus solus est : ut habeant et legant, si forte ibi aliquid invenerint utile sibi ad solatium solitudinis suæ, » etc. At prorsus incertum an Willelmus novos illos Montis-Dei incolas vel unquam viderit, qui paulo post conditum Signiacense monasterium eo secessit, anno 1134, ut in sexto Annalium Ordinis S. Benedicti tomo demonstrabitur : quo quidem anno fundamenta Cartusie Montis-Dei tum primum jacta sunt, agente Odone abbate Sancti-Remigii Remensis. Quamvis enim biennio ante, instigante Hugone Gratianopolitano episcopo, consilium iniisset Odo de construenda in diocesi Remensi Cartusianorum domo, id tamen executioni mandare non potuit ante annum 1134 ; quo e concilio Pisano reversus, accitam e majori Cartusia solitariorum coloniam, sibi a Guigone Priore missam, ipse deduxit ad Montem-Dei, tunc dictum Montem-Bosonis, in finibus Remorum, duobus ab urbe Mosomo leucis, amnem Barum, eique fundum redditusque sufficientes ad ædificandum monasterium concessit. Hæc quæ nunc strictim attingimus, fusius explicabuntur in dicto Annalium tomo. Sed satis hinc patet, Guillelmum vix ante secessum suum primos illos Montis-Dei incolas videre potuisse, qui necdum forte eo tunc pervenerant : cum maxime totus in secessum suum intentus, gravibusque paulo post tentationibus vexatus, ut refert Vitæ auctor, omnes in se unum curas convertere debuit, in exteros vix potuit. Sed nec uspiam legimus, eum, postquam inter Signiacenses nomen professus est, pedem inde retulisse, ut Cartusianos Montis-Dei inviseret.

7. Si vero Guigoni Majoris Cartusie Priori dictam epistolam, ut par est, asseramus, nulla prorsus difficultas est, omniaque perfecte quadrant. Pius magister est, qui postquam ab iis quos a se dimisit discipulis recessit, de eorum semper salute sollicitus, suum qualemcunque laborem quotidianum eis dedicare statuit ut sanctoribus monitis atque hortationibus solitudinis lædia relevet, junioresque vel in proposito confirmet, vel ad professionem monasticam accendat. Hinc de sublimitate eorum professionis disserit, virtutes Cartusianis proprias explicat, præcepta, quæ tironibus convenient, dat ; qua ratione tempus agendum sit in cella docet ; lectionum sanctarum, orationum, corporalium exercitiorum, cibi, somni, laboris manuum, etc., modum tradit. Eaque ratione scribit, quæ Cartusianum ad ejusdem instituti discipulos scribentem manifeste sapiat ac demonstrat. Ea propter plurali sæpe modo loquitur, ut iisdem legibus astrictum se probet. « Hoc omnibus modis agat et labor et otium nostrum, » ait, lib. I, cap. 8, « ut nunquam simus otiosi : et hoc semper sit negotium nostrum, ut perfecte consummetur in nobis, quod dicit Apostolus, etc. » Et cap. 10, de solitariorum in cella officiis et exercitiis agens : « Vigiliis nostris, » inquit, « in quibus media nocte surgimus ad confitendum nomini Domini, confessionis ejusdem ordinem contextens propheta : In die, inquit, tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum, et non sum deceptus (Psal. LXXVI. 3). » Istis enim horis potissimum coram Deo debemus nosmetipsos constituere quasi facie ad faciem, » etc. Capite sequenti, cibi modum præscribens : « De condimentis vero sufficiat, obsecro, ut comestibiles fiant cibi nostri, non etiam concupiscibiles, vel delectabiles. » Et cap. 13, solitarios Apostoli verbis exhortans, ut cum silentio operantes panem suum manducent (II Thess. III, 12), addit : « Vescamur saltem secundum pœnam Adæ pane nostro, si non

possumus in sudore vultus nostri, in dolore cordis nostri; in lacrymis doloris, si non possumus in sudore laboris. Magnam hanc jacturam professionis nostræ suppleat pietas, ac devotio conscientiae humilis. » Nihil clarius iis verbis, « professionis nostræ, » quibus Cartusianorum institutum aperte designat, quorum patres, antiqui illi eremitæ et Thebaidem incolentes, ut initio capitis explicat, laborabant manibus suis, et de labore suo pauperes pascebant. Patres, inquam, suos vocat, non Benedictum, non Bernardum, non Basilium aut alium quemvis cœnobiarcham, sed eos qui « in Ægypto et Thebaida, sanctæ hujus vitæ ardentissimi æmulatores, in solitudinibus degentes... ipsi sibi cellas ædificabant, in quibus tecti tantummodo et circumsepti a turbine et a pluvia tutabantur, in quibus eremiticæ frugalitatis deliciis affluentes, locupletabant multos ipsi egentes. » En igitur eremitam, eremitas alloquentem, patrum suorum eremitarum in Ægypti et Thebaidis solitudinibus et vilibus casulis degentium æmulatorem; Guigonem proinde Cartusianum, non certe Willelmum abbatem, cui hæc minime conveniunt.

8. Sed si cui dubium adhuc superesset, eximeret prorsus quod scribit auctor ejusdem libri, cap. 12. Cum enim accepisset ædificari a novis illis Montis-Dei Cartusianis paulo sumptuosiores, quam decebat, eorumque instituti leges ferebant, cellas, nihil non agit ut eos a proposito dehortetur, et ad pristinam patrum suorum simplicitatem ac paupertatem revocet. « Jam, » inquit, « subintravit de cære alieno sumptuosa, et, quantum pudor vix sinit, ambitiosa cellarum ædificatio: et abjecta sancta simplicitate et rusticitate... quasi religiosas quasdam nobis creamus habitationum honestates; in quibus tantum compassum est animalibus, ut pene omnes in hoc effecti simus animales. Dimissam enim vobis a patribus nostris jure hæreditario formam paupertatis, etsanctæ simplicitatis speciem, verum decorem domus Dei, alienantes a nobis et a cellis nostris, per manus artificum exquisitorum cellas non tam eremiticas, quam aromaticas ædificamus nobis: singulas in titulo centum solidorum, concupiscentias oculorum nostrorum de elemosynis pauperum. Amputa, Domine, opprobrium centum solidorum a cellis pauperum tuorum. Cur non potius centum denariorum? cur non potius nullorum? cur non potius gratis filii gratiæ ipsi ædificant? » In iis verbis nemo non deprehendat, non Guillelmum, non Bernardum, aut alium quemvis monachum cœnobiticam vitam agentem, quibus cellæ singulares, multo minus eremiticæ, tunc temporis nondum erant, ut qui omnes in communi dormitorio, necdum in cellas diviso, dormiebant: sed eremitam Cartusiarum, eremitarum patrem generalem, qui doleat, filios suos jam ab avita eremitica simplicitate degeneres, ædificare sibi curare cellas, non quales eremitas decebat, sed superbiores quam ferebant eremitarum instituta, qui humiles casas, majorum exemplo, ipsi sibi ædificare debebant. Hinc addit; « Ergo, obsecro, in peregrinatione hujus sæculi, in militia hac super terram, ædificemus nobis, non domos ad habitandum, sed tabernacula ad deserendum... Nunquid non facile est solitario, et sufficiens naturæ, et utile conscientiæ, ipsi sibi cellam de virgis contexere, de luto plasmare, undecunque operire, et decentissime inhabitare? Et quid amplius est requirendum?... Obsecro ergo, ut maneat cellæ illæ delicatior sicut factæ sunt, sed non crescat numerus earum; sintque in valetudinaria fratribus animalibus et infirmioribus, donec convalescant... Maneant in exemplum posteris nostris, quia tales habuistis et spreveritis. » Quo jure, quæso, Willelmus præcepta hæc alienis, quorum cura nihil ad eum attinebat, dedisset? Quid in Cartusianorum disciplinam se interposuisset? Quid de eorum moribus, qui sibi subditi non erant, reformandis satagisset? A propriis superioribus regebantur, ad quos emendare pertinebat, quid contra ordinis disciplinam peccatum esset. Tunc demum concludit auctor, communium patrum, id est antiquorum eremitarum exempla suis in memoriam revocans, initio capitis sequentis: Vos autem qui spirituales estis, sicut Hebræi, id est transeuntes, non habentes hic civitatem manentem, sed futuram inquirentes; ædificate vobis, sicut cœpistis, casulas in quibus habitetis. In casulis enim habitaverunt patres nostri. » Qui patres? « Patres nostri, » addit, « in Ægypto et Thebaida, sanctissimæ hujus vitæ ardentissimi æmulatores, in solitudinibus degentes... ipsi cellas fabricabant sibi, in quibus tecti et circumsepti a turbine et a pluvia tutabantur, in quibus eremiticæ frugalitatis deliciis affluentes, locupletabant multos ipsi egentes (11). » Quibus verbis institutum suum satis prodit auctor, ab Guillelmi instituto omnino alienum, qui nec eremitarum more vivebat, nec in cella separata debebat.

9. Hactenus dicta sufficiunt ad asserendam Guigoni Priori Cartusiæ epistolam ad fratres de Monte-Dei, restituendumque suo auctori nobile opus, cujus laude eum defraudaverat amanuensium imperitia. Triaduntaxat objici, cum aliqua verisimilitudine, possent, quæ ne incautos decipiant, breviter expendemus. Primum, idque præcipuum, repetitur ex præfatione quam primus integram, ut sibi visus est, edidit Bertrandus Tissier, tomo quarto Bibliothecæ Cisterciensis, in qua auctor enumerat alia opera ab se edita: quæ omnia Willelmi abbatis esse constat. Si quidem æque constaret totam eam præfationem, qualem exhibuit Tissierius, unius et ejusdem auctoris esse, haud facile solveretur ea difficultas: sed tantum abest id constet, ut potius evidenter appareat, eam partem, qua præfationem auxit Tissierius, merum assummentum esse, scribarum vitio perperam additum. Cum enim, ut diximus, in uno eodemque codice epistolam ad fratres de Monte-Dei cum genuinis Willelmi abbatis operibus descriptam reperissent, omnia unius ejusdemque auctoris esse arbitrati communem omnibus præfationem temere præmiserunt, male concinnatam tum ex ea quam Guigo epistolæ suæ, tum ex ea quam Willelmus initio lucubrationum suarum præmittendam scripserat. Errandi ansam præbuit quod in sua scribit Guigo, se fratribus suis arbitratum fuisse dedicandum, quod fecit ad solatium eorum qui præ religiosiori conscientia iis omnibus conturbabantur, quæ fidei vel minimum repugnare videbantur: quasi aliud quoddam opus esset, ab epistola diversum; cum tamen quæ libro secundo tam accurate de anima ejusque jacullatibus et actibus, etc., disserit, ad eximendos e rudiorum illorum fratrum animis scrupulos scripta videantur. Ea vero esse opuscula, quæ scripsit Willelmus, alterum sub nomine Speculi fidei, alterum sub titulo Ænigmatis fidei, perperam existimantes scribæ; quæ de utroque præfatus hic fuerat, statim male consuerunt cum Guigonis verbis, iisque non nihil adulteratis. Et ne ipsi temere conjectare videamur, conjecturæ nostræ veritatem probant omnes pene, quotquot exstant cum scripti, tum editi codices, in quibus desideratur illud assummentum quod hic exhibemus. « Dividitur autem illud opusculum in duos libellos; quorum primum, quia planus et facilis, Speculum fidei; alterum fidei; alterum vero, quia rationes et formam fidei secundum dicta et sensum catholicorum Patrum summam continere videtur, et est aliquantulum obscurior, Ænigma fidei vocare statui; plus in hujusmodi studio fugiens otiositatem inimicam animæ (quippe quem senium et ægritudo a communi labore, jam non quidem ut emeritum, sed ut pigrum et inutilem relaxat), quam cæterorum eruditioni insistens, quæ

(11) Lib. II, cap. 13, n. 38.

revera non est speciosa in ore peccatoris; et illos tantummodo decet, qui quod dicendo plantant, vivendo confirmant. In primo quo accedere debeat; in secundo, qua etiam cautela incedere, rudis docetur auditor. Nam hoc quoque ordine Dominus ad discipulos dicit: Et quo ego vado scitis, et viam scitis (Joan. xiv, 4). Unde et propheta: Divitiæ, inquit, salutis sapientia et scientia (Isa. xxxiii, 6). Nam etiam in Psalmo primum dies diei eructat verbum; postea vero nox nocti indicat scientiam (Psal. xviii, 3).

« Sunt prætera et alia opuscula nostra. Tractatus duo: primus, De contemplando Deo; alter, De natura et dignitate amoris: libellus De sacramento altaris: Meditationes Novitiis ad orandum formandis spiritibus non usquequaque inutiles: et super Cantica canticorum usque ad illum locum, Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea. Nam contra Petrum Abælardum, qui prædictum opus ne perficerem efficit: neque enim integrum mihi fore arbitraber tam delicato intus vacare otio, ipso foris fines fidei nostræ nudato, ut dicitur, gladio tam crudeliter depopulante: contra ipsum, inquam, quod scripsi, quia de fontibus sanctorum Patrum hausi quod dixi, quemadmodum in Epistolam ad Romanos et in cæteris de quibus infra dicturus sum, in quibus aut nihil omnino, aut non multum de meo dixi, melius est, si ita placuerit, ut suppresso nomine nostro inter anonyma relinquuntur, quam, ut prædixi, quæ non peperit, congregare videar. Excerpti enim ex libris sancti Ambrosii quidquid in eis disseruit super Cantica canticorum, opus grande et inlytum. Similiter et ex beati Gregorii, sed diffusius quam Beda fecerit. Nam idem Beda, ut nostis, ultimum in cæteris libris suis, hanc ipsam exceptionem constituit. Sententias de fide, quas de beati maxime Augustini libris extraxi, si vultis transcribere, fortes nimirum et graves sunt, cum supradicto opusculo, quod *Ænigma fidei* intitulari placuit, magis congruunt. Est etiam aliud opusculum nostrum de Natura animæ, scriptum sub nomine Joannis ad Theophilum: cui ut de toto homine (quasi enim congruere videbatur) aliquid perstringerem, præmisi etiam de natura corporis, hoc est eorum qui corporibus medentur; illud autem de eorum qui curandis animabus invigilant, libris decerpens. Itaque legite omnia, et si non primi, tamen, si ita videtur, vel ultimi: ne si in eorum manus devenerint, qui nihil ipsi facientes aliorum omnia rodunt, ego quoque, utpote senex et deficiens, sicut de Isaac legitur (Gen. xxvii, 1), deficiens, inquam, non gressu, sed sensu, illæsus non possim effugere. Denique melius arbitror, si inutilia reperiantur, ut ea amicorum non tam judicio quam consilio ultor ignis absumat quam ut in ea livor irruens detractorum offendat. In pace enim vocavit nos Deus, et providenda sunt bona non solum coram ipso, sed etiam coram hominibus: ut, si fieri potest, quod ex nobis est, cum omnibus pacem habeamus (Rom. xii, 17, 18). Hoc enim summopere monet idem Apostolus judicandum, ne ponamus offendiculum fratri vel scandalum (Rom. xiv). Quanquam si quis fraterno animo legerit, etsi nullam consolationem ex eis vel ædificationem accipiat, nihil tamen in eis unde scandalizari vel stomachari, velut contra præsumptorem, debeat, reperturus est. Et ut de ædificatione taceam; qui amicus est, sustinebit et in hoc, si qua est, insipientiam meam: nec sinistro oculo interpretabitur simplicitatem meam: tum maxime propter causam quam superius dixi, quia scilicet forensium prorsus ignarus operum, et non solum ætate, sed insuper infirmitate jam fractus, nisi sub hujus studii patrocinio, otiositatis, quæ teste Scriptura multa mala docuit (Eccli. xxxiii, 29), nullatenus effugere dominium valuissem. » Deest quippe in omnibus quæ hactenus ante Tisserium prodierunt editionibus; deest in antiquissimis omnium et auctori ferme coævis codicibus Pontiniacensi et Caroli-Locensi; in Metensi etiam Sancti-Arnulfi; in antiqua versione gallica ejusdem operis, ante annos quadringentos facta, quæ in Cartusia Montis-Dei hactenus asservatur; deest uno verbo in omnibus fere manuscriptis, unum si excipiamus codicem Signiacensem, quo præsertim usus est Tisserius: nam alium in quo occurrat non novimus. Sed et in isto Signiacensi codice, quem diligenter expendit, pro more suo, Martenius noster, ipsum se ultro prodit adulterinum additamentum a recentiori quopiam sciolo factum. Nam neque eadem manu, neque adeo antiqua, sed annis minimum centum posteriori scriptum est, idque in charta breviori, nec ejusdem formæ cum reliquo codice. Quod præpostere factum a recentiori illo sciolo nemo non videt, ut Willelmo assereret epistolam, quam obscurius, pro volis, imo nullatenus adscribebat ei codex ille. Hanc siquidem epigraphen initio præfert: « In hoc volumine continentur quædam opuscula domni Willelmi, abbatis Sancti-Theodoric, postea monachi Signiacensis. » Tum apparet in capite epistolæ ad fratres de Monte-Dei, cum hoc initio: « Dominis et fratribus H. priori, etc. W. sabbatum delicatum. » Et in fine libri secundi: « Finit opusculum domni W. ad fratres de Monte-Dei. » Sequitur libellus qui incipit, « Notandum, duas esse beatitudines, » etc., qui est tertius Guigonis liber ad fratres de Monte-Dei: tametsi in margine codicis altera recentiori manu scriptum sit, « Sermo domni Anselmi. » Hic vides decurtatum auctoris nomen primis duntaxat litteris exhiberi, non ita vero Willelmi, quod sequentibus opusculis integrum præfigitur. « Liber Willelmi monachi Signiacensis, qui vocatur Speculum fidei. Excerpta ex meditationibus domni Willelmi. Liber domni Willelmi, qui dicitur *Ænigma fidei*. Expositio domni Willelmi super Cantica. » Vel ex hoc specimine luculenter patet quod diximus, decurtatum Wigonis nomen, ejusque epistolam cum genuinis Willelmi operibus permixtam, offendiculum fuisse ad quod incauti amanuenses impegere.

10. Nec hic omittendum quod in altero Caroli-Locensis monasterii codice, annorum circiter quingentorum, ab eo qui superius laudatus est diverso, occurrat epistola ad fratres de Monte-Dei, sub nomine sancti Bernardi, sed absque ulla præfatione: liber vero tertius eadem manu Anselmo archiepiscopo tribuitur. Ipsa porro præfatio, cum suo additamento, qualem edidit Tisserius, et post eum Mabillonius, epistolæ postponitur, cum hac epigraphæ: « Incipit prologus libellorum sequentium domni Willelmi missus ad fratres de Monte-Dei. Dominis ac fratribus H. Priori » et « H. frater W. » Deinde sequuntur libelli duo Willelmi abbatis, nempe *Speculum fidei*, *Ænigma fidei*. Adeo constitit librario totam eam præfationem Tisserianam epistolæ ejusque auctoris instituto non convenire, ut cum forte totam reperisset in codice quem exscribebat, nec tamen spuriam partem a genuina discernere valeret, in aliud extremum lapsus, maluerit integram indubitatis Willelmi operibus, ad quæ ex parte quadrabat, quam epistolæ præmittere.

11. Objici etiam posset codex monasterii Sancti-Theodoric prope Remos, quem vidit Marlotus, in quo recensentur opera Guillelmi abbatis, atque inter ea, opuscula quæ misit ad fratres de Monte-Dei De vita solitaria. Sed codex recens est, cujus character, judice Martenio, vix trecentos refert annos; nec proinde tantæ auctoritatis, ut Pontiniacensis et Caroli-Locensis codicum antiquiorum fidem elevare valeat. Idem judicium ferendum de Vita ejusdem Guillelmi in codice Radoliensi, in qua ei tribuitur epistola ad fratres de Monte-Dei; sed ab auctore non æquali, imo longe posteriori.

12. Tertia demum difficultas exoritur ex serie Priorum de Monte-Dei, quam contexit venerabilis Pater Franciscus Gagneronius, ejusdem Cartusiæ monachus. Primum is constituit Priorem Gaufridum cui successisse putat Haimonem, cui inscripta est epistola: Haimoni Gervasium, etc. Porro cum Guigo anno 1137 obie-

rit, hanc epistolam scribere non potuit Haimoni, qui Prior factus est anno duntaxat 1144. Sed eodem incommodo, si quod sit, laborabit vulgata sententia, quæ Willelmo abbati epistolam adscribit. Ex ipsa quippe lectione capituli duodecimi libri primi liquido patet, scriptam esse ipsis Cartusiae Montis-Dei primordiis, tum cum Cartusiani illi, haud satis memores exemplaris quod viderant in monte Majoris Cartusiae, ad quem aperte alludit auctor, ædificari sibi curabant cellas paulo sumptuosiores, quam ferebat eremitica simplicitas. Scripta proinde fuit anno circiter 1135; certe ante annum 1137, quo datum legimus instrumentum Odonis abbatis Sancti Remigii, in quo se non modo fundasse et dotasse Cartusiam Montis-Dei, sed etiam construxisse dicit, « cænobium, » inquit, « ... in loco, qui nunc Mons-Dei nuncupatur... construximus... Prædictum cænobium, et quidquid ecclesia nostra in præcinctu ejusdem cænobii... possidet... gratanter et ab omni censu et exactione liberum dedimus. » Jam igitur constructum erat absolutumque cænobium, cum cellis pro monachorum numero sufficientibus: quo tamen anno nondum Prior erat Haimo, si quæ Gagneronii catalogo fides. In quidem Prioris illius initia cum anno 1144 colligat, sed nullum hujusce sententiæ suæ affert argumentum; nec ullum in Cartusia Montis-Dei exstat monumentum, ipsis satentibus Cartusianis a Martenio interrogatis, quo fulciri possit. In Necrologio ejusdem monasterii, ab annis circiter centum duntaxat scripto, Gaufridus primus Prior dicitur. Verum præterquam quod recentis adeo codicis sublesta est auctoritas, Gaufridus paucis mensibus præesse potuit, eique e vivis erepto Haimo statim subrogari. Certe codex Pontiniacensis, anno 1156 scriptus, hoc est paucis post Guigonis obitum annis, Guigonis ipsius et Haimonis nomen integrum præferens, longe præponderare debet Gagneronii sententiæ quam nullis argumentis munire potuit.

13. Maneat ergo suo Guigoni Priori majoris Cartusiae quinto asserta ac restituta epistola ad fratres de Monte-Dei. Porro cum scripta fuerit tum cum ædificaretur Cartusia Montis-Dei, ut diximus, et ante Guigonis mortem, quæ contigit anno 1137, scribi debuit anno circiter 1135 aut sequenti. Eam vero hic edimus, qualem exhibent manuscripti codices, tres in libros divisam, et ad Pontiniacensem potissimum accurate recognitam et emendatam. Tertius liber publicam lucem nondum vidit, tametsi reperitur in codice etiam Signiacensi. Sed facto præfationi memorato assumpto, cum non nemo in eo legisset, dividi illud opusculum in duos libellos, iis verbis in transversum actus, existimavit Guigonis opusculum duobus libris concludi. Hinc post finem libri secundi alia manu et alio atramento temere scriptum legitur in exiguo illo spatio quod inter secundum et tertium librum interjacet, « Finit opusculum domni W. ad fratres de Monte-Dei: » et ad marginem libri tertii, « Sermo domni Anselmi; » qui tamen neque genium, neque stilum Anselmi sapit, neque inter ejus opera recensitus a quoquam fuit. Indeque factum ut codices deinde ad Signiacensem exarati, tertium librum tanquam alterius auctoris, prætermiserint. Palam tamen fiet sobrio cuivis, tum ex citatis superius manuscriptis, tum ex ipsa libri lectione, ejus cum præcedenti cohæsione, contextus serie, ac stilo, unius ejusdemque auctoris esse.

14. Quamvis ea epistola veluti quoddam absolutissimum monasticæ vitæ exemplar censeatur ab iis, qui in eodem genere vitæ excellunt, monet tamen lectorem Joannes Gerson in sermone de Cæna Domini, « ut de hac materia, » nempe de unione perfectorum cum Deo, « caute legatur Bernardus ad fratres de Monte-Dei, libro secundo, » hic cap. 3, n. 16: ubi vides, hanc epistolam tum in duos saltem libros distinctam legi.

GUIGONIS

PRIORIS QUINTI MAJORIS CARTHUSIÆ

EPISTOLA SEU TRACTATUS

AD FRATRES DE MONTE DEI.

PRÆFATIO.

Charissimis fratribus et dominis, HAIMONI, Priori **139** et cæteris, GUIGO, sabbatum delicatum.

1. Pene impudenter, et plus quam decebat, os meum patet ad vos, charissimi fratres in Christo: non possum tacere, Deus scit. Ignoscite; quia cor meum dilatatum est. Dilatamini et vos, obsecro, in visceribus vestris, et capite nos; quia totus vester sum in eo, in cujus visceribus invicem cupimus nos. Ideo ex quo recessi a vobis usque nunc, qualemcunque laborem meum quotidianum statui dedicare, non vobis, qui non indigetis, sed fratri Stephano et sociis ejus fratribus junioribus, et novitiis venientibus ad vos, quorum doctor Deus solus est: ut habeant et legant, si forte ibi aliquid invenerint utile sibi ad solatium solitudinis suæ, et sancti propositi incitamentum. Offero quod possum, bonam **B** voluntatem; ipsamque a vobis repeto cum fructibus

A suis. David saltando placuit Deo (*II Reg. vi, 14, 23*), non propter saltum, sed propter affectum. Similiter et mulier quæ unxit pedes Domini, laudata est a Christo, non quia unxit, sed quia amavit (*Luc. vii, 37-48*): et quia quod habuit hoc fecit, in eo justificata est.

2. Deinde vobis etiam arbitratus sum dedicandum (12) quod in consolationem suam, et in adjutorium fidei facere me compulit fratrum quorundam plus anxia quam periculosa necessitas; quorum tristitia plurimum mihi solet facere gaudium, nisi quod eos contristatos videre non possum. Præ magnitudine quippe non solum fidei, sed etiam amoris, exosum adeo habent quidquid videtur esse contra fidem, ut si vel ad modicum, seu ex spiritu

(12) Editi addunt, aliud quoddam opusculum.